

KOMMENTTI

Tuukka Tomperi arvioi edellisessä *niin & näin* -lehdessä (4/97) *Ympäristöfilosofia*-kirjaa, jonka olen toimittanut yhdessä Marjo Rauhala-Hayesin kanssa. Arvioon sisältyi sekä virheellistä informaatiota että itseeni kohdistunutta kritiikkiä, johon haluan esittää vastineeni. Totta puhuen hänen kirjoituksensa siinä osassa, joka käsitteli kirjamme esipuhetta, tuskin oli kohtaa, johon en haluaisi vastata. Osin kritiikki osuu maaliinsa ja tekstin voi halutessaan ymmärtää siten kuin Tomperi sen tekee, osin kritiikki on mielestäni perusteetonta. Paneudun tässä vain niihin kysymyksiin, jotka näyttävät keskustelussa toistuvan.

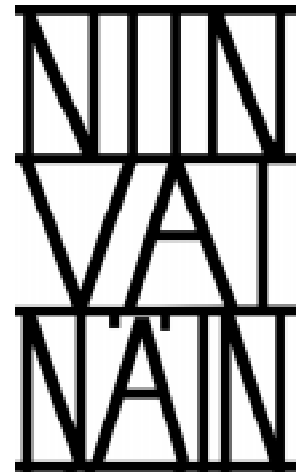
Aivan aluksi haluan oikaista Tomperin virheellisen käsityksen, että olisin esipuheen ainoa kirjoittaja: esipuhe on teoksen molempien toimittajien allekirjoittama.

Tomperi kiinnittää erityisesti huomiota ympäristöfilosofian käsitteeseen ja ideaan. Hän toteaa, ettei esipuhe selkiytä riittävästi "tematiikan nimeämiseen ja rakentamiseen keskeisimmin liittyvää käsitteparia 'ympäristö/luonto'". Tämä varmasti pitää paikkansa, sillä kuten Tomperi itsekin myöhemmin hyväksyvästi(?) toteaa, ihmiset eivät enää tiedä mitä luonto on. Jos siis olemme tällaisen käsityksen vallassa, herää kysymys, onko mielekästä pyrkiä määrittelemään esimerkiksi tätä käsitteparia.

Tämä ongelma liittyy käsityksiimme ympäristöfilosofian luonteesta. Kirjan nimeksi ympäristöfilosofia on vain hieman liian laaja, ja nimenomaan sellaisista syistä johtuen, joihin Tomperi ei lopultakaan kiinnitä huomiota. Jos filosofia jaetaan klassisesti kolmeen suureen tutkimuslohkoon, metafysiikkaan, etiikkaan ja estetiikkaan, niin kirjan kirjoitukset käsittelevät kaikkia näitä alueita. Sen sijaan teoksen nimeäminen vaikkapa ympäristöetiikaksi olisi ollut liian suppeaa, mutta niin etiikka- kuin ympäristönsuojelu-käsitteiden käyttäminen alaotsikossa täsmentää kirjan sisältöä ja korostaa omaksuttua näkökulmaa. Tomperin väärinymmärrys juontanee juurensa siitä, että hän käsittelee ympäristöfilosofian käytännöllisen filosofian alana, vaikka sen ala kattaa paljon laajemmin filosofista tutkimuskenttää. Jos kirjan sisältöä olisi laajennettu politiikan kysymyksenasettelun suuntaan, kirja olisi paisunut aivan liiaksi. Ei ole nimittäin poliittista suuntausta, jonka edustajat eivät olisi ottaneet kantaa ympäristökysymykseen: kuka puolustaa markkinoita, kuka ihmisoikeuksia, kuka sosialismia, kuka pienyhteisöjä, kuka ekototalitarismia. Aika, jolloin Murray Bookchin oli ainoa ympäristöpolitiikan teoreetikko, on

ohi – jos sitä on edes koskaan ollutkaan. Antologiassa, jota käytetään myös oppikirjana ja jonka siten on oltava sopivan laajuinen, ei voida pitäytyä siihen, että esiteltäisiin vain yksi näkökulma asiaan.

Tomperi kiinnittää myös huomiota kirjan esipuheen ensimmäiseen lauseeseen, jossa sanotaan ympäristöfilosofisen pohdiskelun olevan yhtä vanhaa kuin filosofian itsensä. Tiesimme jo etukäteen, että toteamus on problemaattinen, ensinnäkin koska ympäristöfilosofian määrittelemisen on filosofinen ongelma ja toiseksi koska näin ei ole tapana asiaa ilmaista. Olemme esipuheessa yrittäneet selvittää ajatustamme. Menestyksemme on ilmeisesti ollut heikkoa, sillä myös Olli Tammilehto omassa arvioissaan piti lausetta "lapsuksena" (HS 6.9.1997). Yhtäältä on totta, että ympäristöfilosofia tutkimusalana on uusi ja että sen tarjoama filosofinen näkemys maailmasta poikkeaa vanhasta. Toisaalta uutuuden ei tule antaa sokaista meitä. Mielestäni ei ole perusteetonta kutsua vaikkapa Aristoteleen näkemystä eläinten ja kasvien olemassaolon tarkoituksesta ympäristöfilosofian alaan kuuluvaksi. Se edustaa vain sellaista ympäristöfilosofista näkemystä, jonka monet ympäristöfilosofit ovat halukkaita hylkäämään. Teen siis pesäeron sellaiseen ympäristöfilosofia-käsitteeseen, jossa käsitteellä viitataan tietynlaiseen metafysis-eettiseen käsitykseen luonnonolioista ja -prosesseista. Esimerkiksi lause "Ympäristöfilosofian mukaan luonnolla on itseisarvoa" ilmaisee tietyn aksiologisen ympäristöfilosofisen käsityksen. (Itse asiassa tämä lause sekoittaa keskenään tutkimusalan ja sen sisällä muodostetun yksittäisen näkemyksen.) Yhtä lailla jos menneen ajan filosofit esittivät, että luonnonolioiden tarkoituksena on palvela inhimillisiä tarkoituseriä, he esittivät tietyn ympäristöfilosofisen käsityksen – tosin monien mielestä käsitys oli virheellinen. Myös niillä kulttuureilla, joille termi ympäristöfilosofia tai -etiikka on tuntematon, on yleensä jonkinlainen luonnon ja luonnonolioiden kohtelua koskeva moraalinormisto. Kaikki ihmiset elävät samalla planeetalla ja samojen luonnonlakien alaisena, mutta siitä huolimatta ihmiset ovat muodostaneet erilaisia uskomuksia todellisuudesta ja käsitteellistäneet sitä eri tavoin. Ekologisen kritiikin mukaan nämä uskomukset ja niihin liittyvät filosofiset teoriat ovat virheellisiä, oli tekijänä Aristoteles, Platon, Akvinolainen, Descartes, Locke tai Kant. Filosofian historian kannalta ei tietystikään ole yhdentekevää mitä käsitteitä käytetään mutta siinä kontekstissa on, missä ensimmäinen lause esitetään: siinä pyritään

Kirjeitä lukijoilta

ohittamaan nämä erityisemmät kysymykset. Tietysti jos haluamme korostaa vaikkapa Kantin ajattelun niitä аспектеja, jotka sopivat yhteen nykyisen ympäristöajattelun kanssa, voimme puhua Kantin ympäristöetiikasta, jos taas luomme kokonaiskuvan Kantin metafysiikasta, käsitteen käyttöä liepee viisainta välttää. (Vrt. Kari Väyrysen kirjoitukseen "Ympäristöeettisiä teemoja antiikin moraali-filosofiassa" *Juko Jkiskalon ja Väyrysen toimittamassa kirjassa Ympäristökysymysten yhteiskunnallisia ja eettisiä näkökulmia*, 1993.) Jka tapauksessa ei ole perusteetonta väittää, että ympäristöfilosofiaa on ollut yhtä kauan kuin filosofiaakin tai että Aristoteleen metafysiikassa on ympäristöfilosofiset ulottuvuutensa.

Tomperi näyttää myös tulkitsevan ajattelumuoksemme siten, että uusinnamme ajatteluperinnettä, jonka mukaan ihminen on irrallaan luonnosta ja jossa ihminen käsitetään aktiivisena ja luonto reaktiivisena. Tomperi viittaa tässä yhteydessä Glacken-sitaattiimme, jossa mainitaan kolme peruskysymystä ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Esipuheemme tarkoituksena on siteerata Glackenia siinä yhteydessä, että hän on kirjoittanut aatehistoriallisen tutkielman ja että mielestämme Glacken tavoittaa tiivistetysti sen, mitkä ovat olleet länsimaisessa ajattelussa antiikista 1800-luvulle keskeisiä kysymyksiä ihmisen ja luonnon välisessä suhteessa. Glackenin kysymykset ovat aatehistoriallisia väittämiä, ei teoreettinen kysymyksenasettelu, ja Glacken-sitaattimme konteksti on aatehistoriallinen, ei teoreettinen. Jos Tomperi olisi lukenut esipuheen tarkemmin, hänelle olisi välittynyt käsitys, että toteamme länsimaisen ajattelun olleen yksipuolista eikä siihen ole sisällynyt ekologista ymmärrystä luonnossa olevasta vuorovai-

kutusjärjestelmästä, jonka osa ihminen on. Näiden vuorovaikutussuhteiden tunnistaminen on jollakin tavalla uusi asia, ainakin länsimaiselle ihmiselle. Tämän aatehistoriallisen näkökohdan esille tuomisessa Glackenin ansio on yleisesti tunnustettu (Passmore kutsuu Glackenin teosta “a vast storehouse of learning” kirjansa *Man’s Responsibility for Nature* esipuheessa). Tietysti tekstiämme voi lukea siten kuin Tomperi tekee, etenkin jos Glacken on lukijalle täysin tuntematon. Sivuhuomauksena jätettäköön pohdittavaksi, eikö edes toinen kysymys “Millä tavoin ympäristö vaikuttaa ihmiseen?” poista luonnolta reaktiivisuutta edes jollain tavalla?

Entä sitten Tomperin väite kielitaidottomuudestamme? On sanomattakin selvää, ettei kaikkien kielialueiden keskustelua yksikään tutkija pysty seuraamaan. Valintamme kertoo kuitenkin siitä, että ympäristöfilosofialla on vahvasti englanninkielinen historia. Naess on harvoja poikkeuksia tässä suhteessa ja hänenkin tärkeimmät *artikkelinsa* ovat englanninkielisiä. Tilanne Suomessa on ollut outo, ja käännöksiä on varsin niukasti. Englannin kielestä on käännetty Singeriä ja Skolimowskia. Lisäksi on käännetty kaksi ranskankielistä kirjaa, Serresiltä ja Ferryllä. Kuitenkin ympäristöfilosofia Ranskassa näyttää pitkälti perustuvan englanninkieliseen lähdemateriaaliin. Näin on asianlaita erityisen selkeästi Luc Ferryn *Uudessa ekologisessa järjestyksessä*. Sama pätee myös saksankieliseen filosofiaan, jossa ympäristöfilosofinen keskustelu ei ole ollut yhtä näkyvää kuin englanninkielisessä maailmassa. Konkreettisenä esimerkkinä todettakoon, että eräs saksalaiseen filosofiaan perehtynyt vanhempi suomalainen kollegani kertoi, että hänen piti opetella englannin kieli ryhtyessään tutkimaan ympäristöfilosofiaa. Tämä tietysti kuullosta yllättävältä, koska Ulrich Beckin teoria riskiyhteiskunnasta ja vihreiden menestyminen politiikassa ovat niin voimakkaasti mielesämme. Filosofeista Heidegger ja Habermas ovat olleet esillä myös ympäristökeskustelussa, mutta heidän kirjoituksensa tai niistä tehdyt tulkinnot olisivat jääneet irrallisiksi kokoelman muihin kirjoituksiin nähden. Tällä vuosikymmenellä anglosaksinen ympäristöfilosofia on levinnyt käytännössä katsoen kaikkiin Euroopan maihin virittäen keskustelua. Mutta en tiedä onko mitään Leopoldiin, Naessiin tai Routley’hin verrattavaa originaalia näkemystä vielä syntynyt. Myös ympäristöfilosofian kansainväliset kokoukset tapavat kerätä väkeä eri puolilta Eurooppaa. Kielitaito ei tässä ollut peruste sille, mitkä artikkelit valittiin.

Aivan lopuksi on ilahduttavaa panna merkille, että Tomperi piti artikkelien valikoinnista. Ja ne hän ovat kirjan keskeinen anti, ei esipuhe eikä kirjoittamani johdannot.

Markku Oksanen

SOKALIN HUIJAUksesta

En malta olla esittämättä paria lisähuomiota viime numerossa (n&n 4/97) käsiteltyyn Sokalin tapaukseen. Toinen huomio koskee Sokalin postmodernia huijauksartikkelia, toinen Sokalin missiossaan käyttämiä retorisia strategioita, niinkuin ne ilmenivät mm. hänen Helsingin yliopistossa viime syksynä pitämänsä vierailuluennon yhteydessä.

Ranskalaisen filosofian jouduttua Sokalin tapauksessa jatkuvasti tulinjalle, on saattanut helposti syntyä kuva, että Sokalin hölynpölyartikkeli olisi pääosin koostunut lainauksista ranskalaisfilosofien teoksista (ja täten Sokalin huijauksen onnistuminen olisi ollut kyseisten ranskalaisajattelijoiden syytä). Pieni kvantitatiivinen selvitys viiteapparaatiltaan huomattavan rasittavan Sokalin artikkelin lähteistä kuitenkin kertoo toista. Paljon puhuttujen ranskalaisfilosofien tekstejä on Sokal käyttänyt seuraavasti: Irigaraylta kaksi artikkelia, Lacanilta kaksi artikkelia, Derridalta yksi artikkeli, Lyotardilta yksi artikkeli, Deleuzelta teos “Mitä filosofia on?” (johon viitataan kerran —siihen jo kaikille tutuksi käyneeseen jaksoon tieteen funktiiveista). Kaikki nämä tekstit englanninkielisinä käännöksinä. Kristevalta ei mitään, Foucault’lta ei mitään, Baudrillardilta ei mitään. Koska Sokalin artikkeliin on listattu peräti 234 lähdetä, ei ranskalaisten nykyfilosofien tekstien voi sanoa olevan kovin hyvin edustettuina.

Niin sanotun ranskalaisen muotifilosofian laadusta Sokalin artikkeli ei osoita mitään, sen enempää kuin Einsteinin tai Bohrinkaan teorioista. Sitäkin enemmän kertoo lähteiden (tarkoituksellisen) leväperäinen ja epäpätevä käyttö ongelmista amerikkalaisessa tiedemaailmassa, johon yhteyteen Sokalin tapaus nimenomaisesti kuuluukin. Tai ainakin sen pitäisi kuulua.

Artikkelin saaman julkisuuden avulla Sokal kuitenkin —Bricmont apunaan —jatkoi missiotaan hyökkäämällä nimenomaan vanhan syntisen Euroopan maaperälle, ranskalaista filosofiaa vastaan. Samalla hän päästi surutta valloilleen liudan yksinkertaistavia dikotomioita (esim. luonnon-tiede vs. (ranskalainen) filosofia; Amerikka vs. Ranska), jotka yhdessä rakentavat to-